

КОНЦЕПЦІЯ

Державної цільової програми розвитку електроенергетичної галузі України

2014 - 2030

Основні проблеми, на розв'язання яких спрямована Програма

- В ОЕС України не вистачає пікових потужностей для покриття змінної частини графіка споживання та підтримання достатнього обсягу наявного резерву.
- Незадовільний технічний стан об'єктів галузі є одним з головних чинників низької економічної ефективності галузі.
- Нинішня структура електромереж України не є оптимальною і призводить до обмеження видачі потужності енергоблоків АЕС та зниження надійності енергопостачання окремих регіонів.

Основні проблеми, на розв'язання яких спрямована Програма

- незадовільний фінансовий стан, що призводить до хронічного її недофінансування.
- відсутність реального ринку електричної енергії і, як наслідок, викривлена цінова політика в електроенергетиці окрім іншого спотворює сигнали для споживачів щодо ефективного використання електричної енергії. Одночасно спотворюються сигнали для виробників щодо розвитку найбільш конкурентоздатних джерел генерації електроенергії.
- екологічні проблеми в тепловій енергетиці. Зазначені проблеми стають ще більш актуальними з урахуванням перспектив європейської інтеграції України.

Основні проблеми, на розв'язання яких спрямована Програма

- Україна не використовує в повній мірі своє географічне положення (і з геополітичної і з геоєкономічної точки зору) та наявні природні ресурси.
- Відсутність чітко визначених орієнтирів розвитку галузі унеможлиблює розвиток та реалізацію її потенціалу з урахуванням необхідності забезпечення загальнодержавного курсу інтеграції України до Європейського Союзу.
- Ключова проблема, яка одночасно і є джерелом усіх вище зазначених проблем - є відсутність ринкової лібералізації галузі, тобто відсутність реального, а не декларованого та адміністративно спотвореного ринку електричної енергії.

Причини існуючих в галузі проблем

- перехід від адміністративної до ринкової моделі функціонування галузі і досі незавершений.
- мережа ОЕС України, яка планувалася для передачі значних обсягів електроенергії зі Сходу на Захід до країн колишньої РЄВ. Це ж саме стосується і розміщення об'єктів генерації (АЕС) на Заході країни.
- відставання будівництва мереж від розвитку генеруючих джерел, в першу чергу АЕС на Заході України, впливає на стійкість атомних електростанцій.

Причини існуючих в галузі проблем

- **Галузь продовжує використовуватись як донор для вирішення соціально-політичних проблем.**

Однією з причин такої ситуації є неефективна робота регулятора ринку електроенергії - НКРЕ, зумовлена, перш за все, його де-факто залежним статусом.

- **Структура власності на електроенергетичні активи, яка сформувалась після третього етапу приватизації та умови, на яких активи було продано обмеженому колу приватних структур, не сприяють розвитку української енергетики та проведенню ринкових реформ.**

- **Відсутність на сьогодні дієвого програмного документу, який би визначав орієнтири розвитку електроенергетичної галузі на середньо та довгострокову перспективу .**

Схвалена на сьогодні Енергетична Стратегія України на період до 2030 року та документи прийняті для її реалізації не можна вважати за такий документ, що підтверджується багаторічним досвідом реалізації, а точніше «не реалізації» зазначеної Стратегії.

Мета Програми

Створення правових, економічних, організаційних і технічних умов задля суттєвого збільшення ефективності виробництва та здешевлення електричної енергії для споживачів із максимально можливим заміщенням використання вуглеводневих енергоносіїв, зокрема газу, нафти та нафтопродуктів, використанням електроенергії та забезпечення на цій основі інтенсивного, енергоефективного, екологічно дружнього розвитку інноваційної моделі економіки України, реалізації її євроінтеграційного курсу.

Формування оптимального варіанта розв'язання проблем

Енергетична стратегія України до 2030 року з поправками до неї, прийнятими Кабінетом Міністрів України 24 липня поточного року не дає відповіді на головні стратегічні питання:

- чи є стратегічною ціллю інтеграція ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E. В залежності від прийняття або неприйняття цієї цілі варіанти розвитку галузі можуть бути різними. Це стосується як перспектив розвитку генеруючого обладнання, так і розвитку мереж.
- яка модель оптового ринку буде прийнята. Чи це буде ринок вільної конкуренції видів генерації та рівних можливостей усіх споживачів у виборі постачальника, тобто ринок, який би відповідав правилам, що існують в ЄС. Або модель ринку буде реалізована у варіанті надання преференцій окремим видам генерації, окремим споживачам, тощо.

Формування оптимального варіанта розв'язання проблем

- Існуюча Стратегія, з урахуванням нещодавно прийнятих доповнень, надає перевагу розвитку генерації, що працює на органічному паливі.
- Для атомної енергії передбачено досить «стриманий» варіант розвитку.

Такий варіант досить добре корелюється з наданням преференцій ТЕС в запропонованій моделі реалізації оптового ринку електричної енергії відповідно до існуючого на сьогодні варіанту законопроекту щодо впровадження ринку електричної енергії (Законопроект № 0916).

Формування оптимального варіанта розв'язання проблем

Зауваження щодо розширеного розвитку ТЕС

- значна вартість органічного палива, що буде використовуватися на ТЕС/ТЕЦ;
- критичний стан теплової генерації, як наслідок - значний обсяг інвестицій необхідних для модернізації діючих та будівництво нових блоків ТЕС;
- значні обсяги додаткових інвестицій для забезпечення необхідного рівня екологічних вимог для нових ТЕС.

Формування оптимального варіанта розв'язання проблем

Недоліки діючої адміністративно зарегульованої моделі ринку електроенергії – моделі «єдиного покупця»:

- перехресне субсидування, як на рівні споживачів, так і на рівні виробників електроенергії.
- непрозорість та висока ступінь адміністративного впливу на ціноутворення і тарифоутворення та управління грошовими потоками.

Формування оптимального варіанта розв'язання проблем

Проект Закону 0916 передбачає поетапний перехід від діючої моделі ринку електричної енергії «єдиного покупця» до ринку двосторонніх договорів з ринком на добу вперед, балансуєчим ринком та ринком допоміжних послуг.

- У Проекті Закону нема чітко визначених термінів та умов отримання споживачами статусу кваліфікованих, яка надає можливість доступу безпосередньо до виробників електроенергії У Проекті Зокону нема чітко визначених термінів та умов отримання споживачами статусу кваліфікованих, яка надає можливість доступу безпосередньо до виробників електроенергії.
- Проектом закону не встановлено головний принцип формування тарифів на транспортування та розподіл електроенергії, а саме те, що тарифи мають базуватися виключно на витратах та механізм їх формування має бути прозорим.
- Запропонований Фонд врегулювання вартісного дисбалансу фактично зберігає в інший спосіб перехресне субсидування виробників, а в сформульованій в законопроекті редакції носить відверто дискримінаційний по відношенню до атомної та гідроенергетики та лобістський характер.

Формування оптимального варіанта розв'язання проблеми

В рамках Концепції пропонується альтернативний варіант впровадження лібералізованого ринку електроенергії:

- на основі двосторонніх договорів між виробниками, постачальниками, а також споживачами електроенергії:
 - ✓ створюватиме механізм гарантій повернення вкладених в енергетичні об'єкти інвестицій;
 - ✓ дозволить сформувати найбільш ефективну перспективну структуру енергетичної системи, перш за все – структуру генеруючих потужностей.
- поетапний доступ до ринку споживачів через поетапне надання статусу кваліфікованого споживача.
- має бути застосований прозорий механізм цільових компенсацій найвразливішим категоріям населення.

Пріоритети Програми

- впровадження лібералізованого реального ринку електроенергії, на основі двосторонніх договорів між виробниками та споживачами електроенергії, та забезпечення кінцевим споживачам можливостей вільного вибору постачальників;
- приєднання України до європейської енергосистеми ENTSO-E;
- створення стимулів для розвитку найбільш конкурентоздатних, економічно ефективних видів генерації на основі власних ресурсних можливостей;
- розвиток необхідних обсягів маневрових і пікових потужностей - маневрових блоків ТЕС, у т.ч. заміщення старих базових новими в разі, якщо це доцільно з економічної та екологічної точки зору; а також ГЕС та ГАЕС.

Пріоритети Програми

- вирівнювання добового графіку споживання електричної енергії за рахунок впровадження заходів управління попитом;
- розвиток магістральних та розподільчих мереж зокрема на основі запровадження системи тарифів на транспортні послуги, які б сприяли найбільш ефективному використанню пропускної здатності;
- впровадження стимулів для збільшення споживання електроенергії, зокрема введення цільової надбавки на споживання органічних енергоносіїв, за виключенням відновлювальних, з прозорим механізмом її перерозподілу для компенсації переобладнання споживачів для переходу зі споживання органічних енергоносіїв на споживання електроенергії.

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Впровадження прозорого лібералізованого ринку електричної енергії, сумісного з ринком електроенергії ЄС.

- ухвалення нової редакції Закону про електроенергетику який би імплементував 3-й енергопакет ЄС щодо лібералізації ринку електричної енергії, в першу чергу Директиву 2009/72/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р.
- ухвалення в окремому законі, інтегрованих в Закон про електроенергетику або в Закон про лібералізацію ринку електроенергії положень про регулюючий орган.
- впровадження у короткостроковій перспективі на підставі зазначеного вище або окремого закону нової моделі ринку електроенергії.

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Оптимальний, за видами генерації, розвиток кокументноздатного виробництва електричної енергії з орієнтацією на оптимальні обсяги атомної генерації для задоволення основної частини попиту в електричній енергії

- проведення модернізації подовження строку служби 11-ти діючих енергоблоків АЕС на 20 років;
- добудови 3-го та 4-го енергоблоків ХАЕС На основі чинних міждержавних домовленостей або за результатами проведення нового тендеру за умови неспроможності чи неготовності чинного переможця тендеру виконати його умови;
- будівництво від 2-х до 6-ти нових блоків АЕС . Для забезпечення цього будівництва необхідно також створити Кадастр майданчиків для будівництва нових блоків;
- завершення першої черги Дністровської ГАЕС та Ташлицької ГАЕС та будівництво другої черги Ташлицької ГАЕС та Дністровської ГАЕС;
- будівництва Канівської ГАЕС, розширення Каховської ГЕС, реконструкції та розширення Терезької-Рікської ГЕС;
- будівництва нових маневрових ТЕС у т.ч. із залученням до паливного балансу ресурсів відновлювального палива (біомаси) та проведення модернізації наявних потужностей ТЕС;
- Для вирішення проблеми відпрацьованого ядерного палива необхідно буде оцінити доцільність будівництва ядерного реактору для утилізації відпрацьованого ядерного палива на основі технології PRISM (General Electric) та CANDU (Канада).

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Випереджувачий розвиток та модернізація магістральних та розподільчих ліній з метою забезпечення видачі потужностей генеруючого обладнання та надійного енергозабезпечення споживачів усіх регіонів ОЕС України у т.ч. в ремонтних та аварійних режимах.

- будівництво нових ЛЕП для забезпечення постачання електроенергії споживачам Криму та Одеської області;
- завершення будівництва транзитних магістралей напругою 750 кВ – Південної (Хмельницька АЕС – Дністровська ГАЕС – ПС Приморська – ПС Каховська – Запорізька АЕС) і Північної (Рівненська АЕС – ПС Київська – ПС Північноукраїнська – ПС Харківська – ПС Донбаська), які дозволяють зняти обмеження мережі на видачу потужності Хмельницької, Рівненської, Запорізької атомних електростанцій і регулюючих потужностей Дністровської ГАЕС.

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Впровадження в короткостроковій перспективі заходів, спрямованих на створення умов для інтеграції ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E в режимі синхронного (паралельного) з'єднання.

- приведення обладнання достатньої кількості діючих енергоблоків ТЕС у відповідність до стандартів ENTSO-E з регулювання частоти;
- модернізація високовольтних ліній та підстанцій (релейного захисту і протиаварійної автоматики, розвиток телекомунікацій на базі оптико-волоконних мереж);
- реконструкція міждержавної високовольтної лінії (ВЛ) 750 кВ Хмельницька АЕС-Жешув (Польща), модернізація діючої ВЛ 750 кВ Західноукраїнська-Альберштина (Угорщина);
- вирішення питання щодо повернення до державної власності ВЛ Південноукраїнська АЕС-Ісакча (Румунія) та її реконструкції;
- будівництво, у разі економічної доцільності, асинхронних зв'язків (ВПС) на кордонах з РФ та Білоруссю.

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Запровадження дієвого механізму управління попитом на електричну енергію.

- встановлення цільової надбавки (збір чи акциз) на споживання органічних енергоносіїв, за виключенням відновлювальних, та прозорого механізму її перерозподілу для компенсації переобладнання споживачів для переходу зі споживання органічних енергоносіїв на споживання електроенергії;
- запровадження багатозонного тарифу на електроенергію;
- стимулювання створення міні енергетичних систем компактними групами споживачів (із наступною можливістю надання їм статусу кваліфікованого споживача), здатних забезпечити високий рівень енергоефективності, використання «інтелектуальних мереж» (Smart grids);
- стимулювання впровадження споживачів-регуляторів на основі термерів, для ущільнення графіка електричних навантажень;
- стимулювання впровадження теплових насосів та термонакопичувачів для потреб теплозабезпечення, обладнання електрокотелень акумуляторами тепла;
- стимулювання розвитку електротранспорту, встановлення пільги для виробництва та ввезення в Україну машин та механізмів, що заміщують використання органічного палива використанням електроенергії (у транспорті, металургії, тощо);
- стимулювання заміщення населенням газових котлів накопичувальними електрокотлами.

Шляхи і способи розв'язання існуючих проблем

Удосконалення системи управління суб'єктами господарювання та майновими правами в сфері електроенергетики та суміжних сферах, що належать повністю або частково до державної та комунальної власності

- забезпечення права приватної й змішаної форми власності на будь-які об'єкти з генерації електричної енергії та пов'язані з ними технологічні об'єкти, а також на магістральні електричні мережі, що будуються із залученням коштів приватних інвесторів;
- проведення корпоратизації НЕК «Укренерго»;
- проведення корпоратизації НАЕК «Енергоатом»;
- реорганізації Державного концерну "Ядерне паливо" в Національну кампанію та проведення її корпоратизації;
- реорганізації науково-дослідницьких установ, які залишилися у державній власності та працюють в електроенергетичній галузі, шляхом їх укрупнення та створення на їх основі національної лабораторії, що має фінансуватися переважно за рахунок бюджетних коштів, здійснюватиме виключно наукові дослідження із затвердженням переліку таких пріоритетних досліджень; а також проектної організації, що здійснюватиме функції інжинірингу (ТЕО, проектні роботи, тощо), та фінансуватиметься переважно за рахунок договорів із замовниками.

Фінансування Програми

Перша група витрат – бюджетні кошти мають бути сконцентровані на реалізації наступних завдань:

- належного забезпечення діяльності регулюючого органу;
- забезпечення створення державних підприємств у складі інфраструктури нової моделі ринку;
- наукових дослідженнях для вирішення загальносистемних питань (щодо прогнозування попиту, вузьких місць в ОЕС України, її моделювання тощо);
- розвитку та застосування нових технологій, наукового супроводу наукоємних секторів електроенергетичної галузі, в першу чергу атомної енергетики;
- консультативній, експертній підтримці при розробці нормативно-правових документів, у т.ч. ключових законопроектів, стандартів, регламентів тощо;
- фінансуванні або співфінансуванні обмеженої кількості ключових інвестиційних проектів, що реалізуються компаніями державної форми власності (гідроакумуючі потужності, об'єкти мережевої інфраструктури, тощо).

Орієнтовний обсяг щорічного фінансування – 1 млрд. – 1, 2 млрд. грн.

Фінансування Програми

Друга група – кошти державних компаній та державних підприємств для реалізації інвестиційних проектів та цільових програм:

- підвищення безпеки АЕС,
- продовження ресурсу атомних блоків,
- будівництва та реконструкції високовольтних мереж,
- модернізації ГЕС, тощо),

Необхідний обсяг таких коштів у 7,5 - 9 млрд. грн. Щорічно.

- завершення будівництва 2-х блоків АЕС,
- будівництва нових блоків АЕС,

На розвиток АЕС потрібно 10 -12 млрд. грн. щорічно.

Фінансування Програми

Третя група - прямі та запозичені інвестиції для реалізації інвестиційних проектів компаніями з приватною формою власності

- для будівництва та реконструкції ТЕС.
Орієнтовний обсяг – 7 - 8 млрд. грн. щорічно.
- інвестиції в розвиток розподільчих мереж
Орієнтовний обсяг – 4,5 – 5 млрд. грн. щорічно.

Очікувані результати

- посилення конкуренції за споживача має стимулювати підвищення ефективності у тому числі і шляхом зменшення виробничих витрат в кожному з видів генерації.
- результати пов'язані із додатковими можливостями, які надасть галузі реалізація Програми.
- підсумку все це має призвести до зменшення ціни на електричну енергію для споживачів, що, у свою чергу, матиме беззаперечний позитивний вплив на підвищення конкурентоздатності економіки держави.
- додаткові можливості для залучення інвестицій (інструмент гарантування їх повернення), як прямих так і запозичених, у тому числі і на зовнішніх ринках капіталу.
- додаткові стимули для споживачів усіх класів для вжиття заходів з метою підвищення ефективності використання енергії та енергозбереження.

Очікувані результати

- можливість використовувати більш різноманітні інструменти залучення інвестицій після корпоратизація НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом».
- більш ефективне використання бюджетні коштів шляхом визначення пріоритетних напрямків бюджетного фінансування, а також пріоритетних проектів.
- зниження соціальної напруги у суспільстві та, з іншого боку, зменшенню собівартості продукції та послуг завдяки запровадження правильних механізмів соціальної підтримки вразливих верств населення.

Очікувані результати

Додаткові можливості, пов'язані з приєднанням ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E у режимі синхронної (паралельної) роботи.

- *підвищення енергетичної безпеки держави.*
- *підвищення надійності функціонування енерго-системи та якості надання послуг споживачам електроенергії, мінімізація ризиків аварій в ОЕС України та відключення споживачів.*
- *розширені умови для участі в загальному європейському ринку електричної енергії.*
- збільшення експорту електроенергії.
- *підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки енергетичного сектору* завдяки суміщенню графіків електричного навантаження.

Схема діючого ринку електроенергії

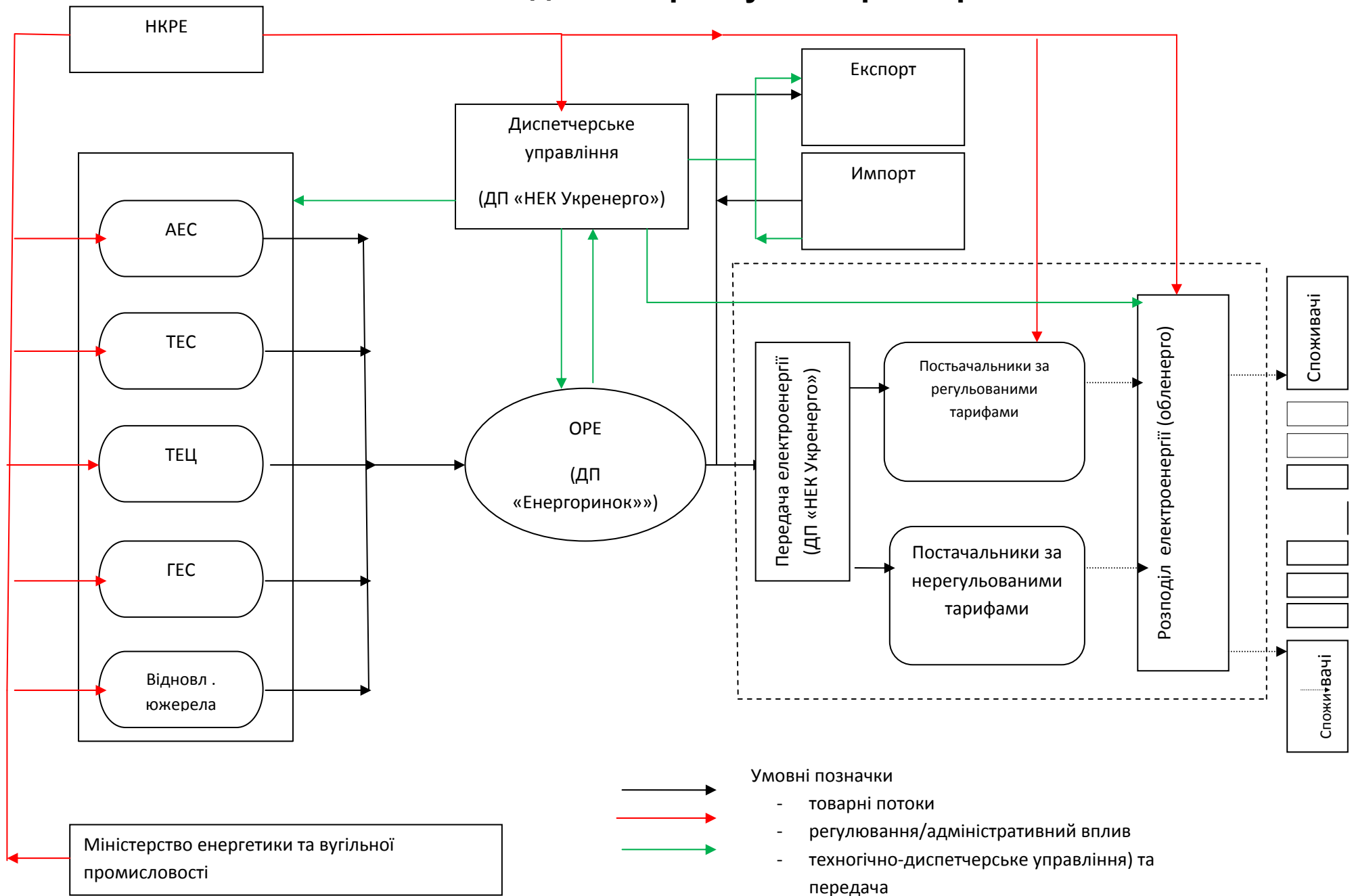

Схема ринку електроенергії відповідно до законопроекту 0916

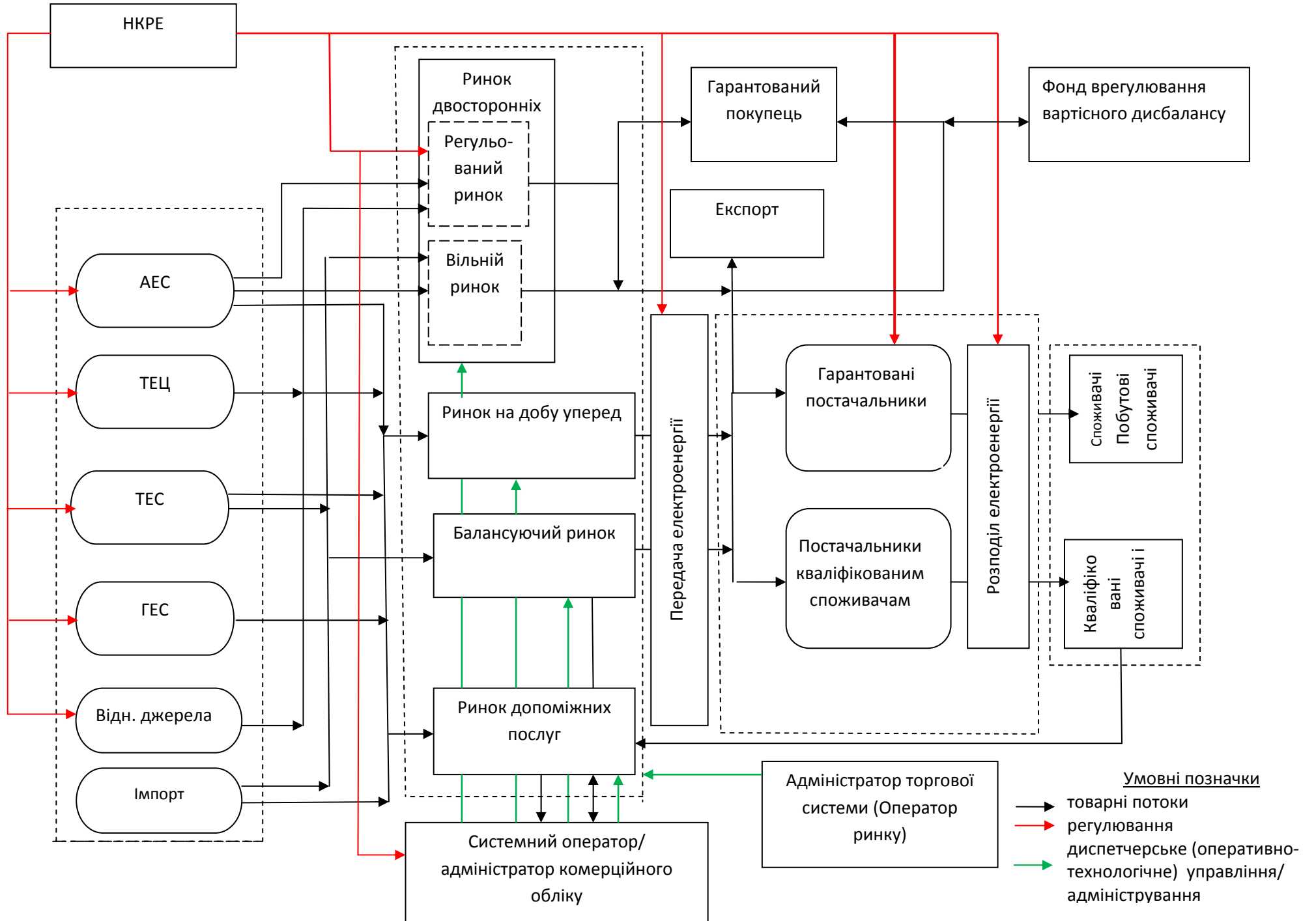
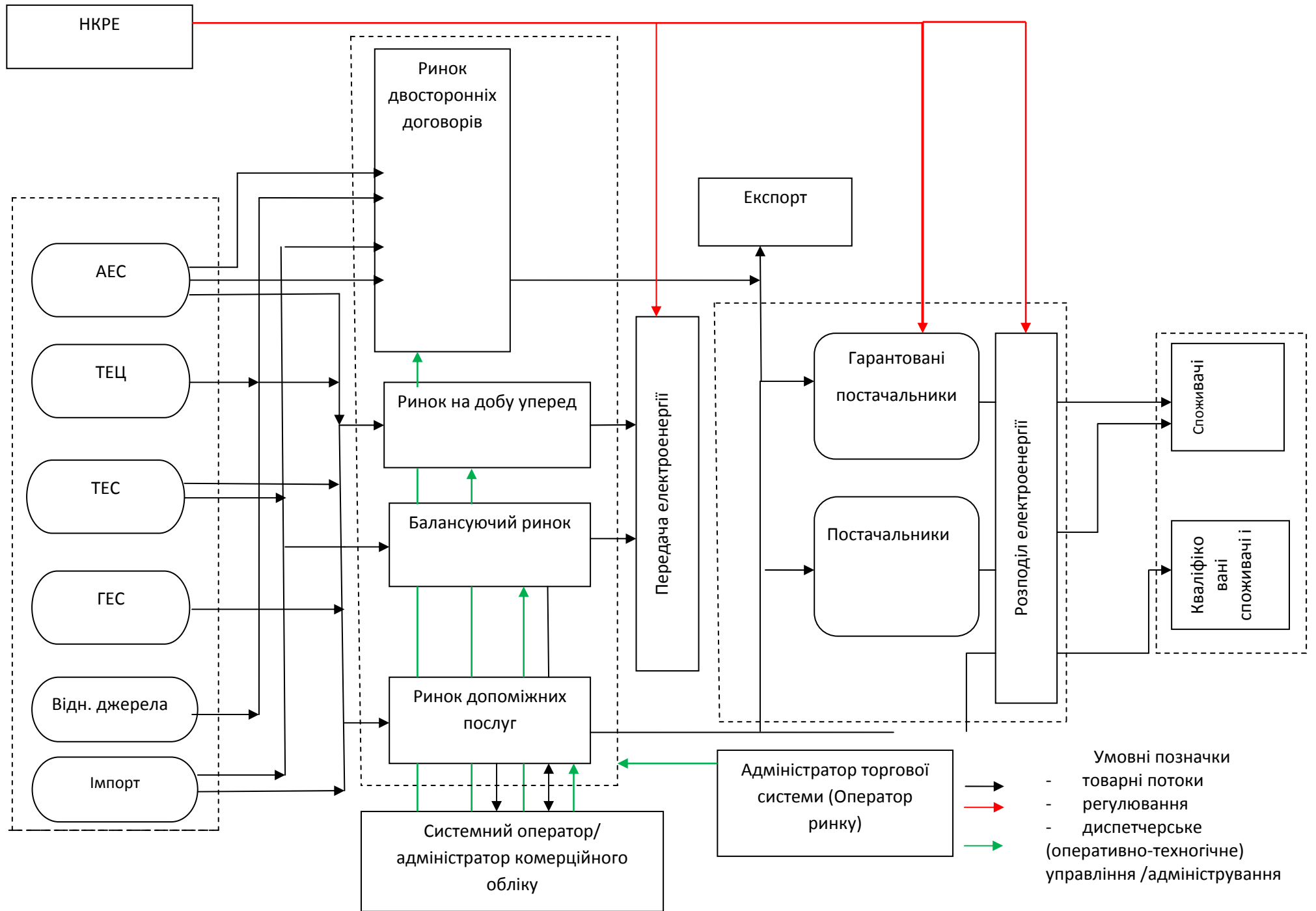

Схема ринку електроенергії, пропонуваного Концепцією

Проект

**Концепція Державної цільової програми
розвитку електроенергетичної
галузі України
на період 2014 – 2030 роки**

1. Опис теперішнього стану галузі, наявних ресурсів та визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма.

✓ Незважаючи на те, що ОЕС України має значну задекларовану встановлену потужність (станом на початок 2013 року – близько 53 ГВт) в ОЕС України не вистачає пікових потужностей для покриття змінної частини графіка споживання та підтримання достатнього обсягу наявного резерву.

Встановлена потужність ГЕС та ГАЕС в Україні становить лише 9% при оптимальному показнику – 15%. Натомість існує надлишкова потужність ТЕС – 52% , яка навіть у разі максимального попиту (зафіксовано узимку 2012 року) використовувалася лише наполовину. Значна кількість блоків ТЕС знаходяться у консервації, або у тривалому (за причини відсутності коштів та низького попиту на їх функціонування) ремонті. Фактор завантаження ТЕС хоча й дуже різниться в залежності від генеруючих компаній (від приблизно 50% до 20%), є в

середньому досить низький як для ТЕС, обладнання яких не проектувалося для роботи в режимі регулювання навантаження.

Зміни, які відбуваються в системі генерації останнім часом, а саме - суттєве зростання частки відновлювальних джерел у виробництві електроенергії - лише загострює проблему дефіциту регулюючих потужностей.

✓ Незадовільний технічний стан об'єктів галузі є одним з головних чинників низької економічної ефективності галузі.

Середній вік блоків ТЕС становить близько 50 років. Станом на сьогодні близько 84% з них перевищили ресурс 200 тис. годин, який відповідно до існуючої документації є межею фізичного зносу. Технології, на базі яких побудовано генеруючі потужності, морально і фізично застаріли. Все це зумовлює щорічне загальне зростання питомих витрат палива, високу аварійність генеруючого обладнання.

Не набагато краща ситуація і з електричними мережами, як високовольтними так і розподільчими. На сьогодні 35% повітряних ліній електропередач (ЛЕП) напругою 220-330 кВ експлуатуються понад 40 років, 55 відсотків основного устаткування трансформаторних підстанцій випрацювали свій розрахунковий технічний ресурс.

Наближається вичерпання проектного терміну експлуатації окремих енергоблоків АЕС.

Станом на кінець 2010 року на чотирьох діючих АЕС (Запорізька, Рівненська, Хмельницька та Южно-Українська АЕС) експлуатувалися 15 ядерних енергоблоків загальною потужністю 13,835 ГВт. На протязі останніх 5 років частка АЕС складала 47-48% від загального обсягу виробництва електроенергії в Україні, середній коефіцієнт використання встановленої потужності енергоблоків АЕС за результатами 2010 року становив 73,6%.

У 2010 році строки експлуатації енергоблоків №1,2 Рівненської АЕС загальною потужністю 0,835 ГВт були подовжені на 20 років понад 30-річний термін, передбачений вихідним проектом. У період 2012-2019 рр. спливають проектні терміни експлуатації 10 енергоблоків загальною потужністю 10 ГВт, у 2025 році – ще одного енергоблоку потужністю 1 ГВт.

Витрати, пов'язані з підвищенням надійності та ефективності експлуатації АЕС, на період до 2030 року оцінюються, виходячи з показника 1 млрд. грн. на 1 ГВт встановленої потужності, та складають близько 15 млрд. грн.

✓ **Нинішня структура електромереж України не є оптимальною і призводить до обмеження видачі**

потужності енергоблоків АЕС та зниження надійності енергопостачання окремих регіонів.

Після введення в експлуатацію енергоблоків №2 ХАЕС та № 4 РАЕС у 2004 році в західній частині ОЕС України сконцентрована значна потужність – 4,8 ГВт на ХАЕС та РАЕС. При цьому утворився надлишок основної потужності від 3,1-3,5 ГВт взимку до 4,1-4,3 ГВт влітку. Видачу повної потужності в центральний та східний регіони «гальмує» пропускна здатність перерізу «Захід-Вінниця», яка не перевищує 3,1 ГВт в нормальному режимі роботи, та 2,5-2 ГВт в ремонтних режимах та аварійних режимах. Таким чином в західній частині України «закрито» близько 1,1 ГВт потужності РАЕС та ХАЕС.

Після запуску блоку №6 ЗАЕС в 1995 році її встановлена потужність досягла 6 ГВт, але не була реалізована проектна схема видачі потужності, яка передбачала будівництво ПЛ-750 кВ ЗАЕС - Каховська з ПС 750/330 кВ Каховська. Тому на сьогодні із ЗАЕС максимально може бути видано 5,3 ГВт потужності.

На сьогоднішній день фактично всі перерізи ОЕС України працюють на межі забезпечення стійкості енергосистеми.

Перетоки потужності в перетині Україна-Одеса, Молдова на рівні аварійно допустимих.

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості у розвиток розподільчих мереж до 2030 р.

необхідно інвестувати 134 млрд. грн., що потребує збільшення щорічних інвестицій до 7 млрд. грн.

✓ **Одна з головних проблем галузі – незадовільний фінансовий стан, що призводить до хронічного її недофінансування.**

Відповідно до енергетичної Стратегії України на період до 2030 року щорічний обсяг необхідних інвестицій тільки для забезпечення достатнього розвитку генеруючих потужностей становить 9-10 млрд. грн. у цінах 2005 року, а відповідно до уточнень до Стратегії для забезпечення сталої роботи діючого обладнання (генеруючи потужностей та мереж), його модернізації, а також нового будівництва потрібно 35,2 млрд. грн. щорічно. Реально компанії галузі витрачають на свій розвиток суму у разі меншу від зазначеної. Ані існуюче законодавство, ані діюча модель т. зв. ринку електроенергії не сприяють залученню приватних фінансових ресурсів виробниками електроенергії.¹

До того ж, як наслідок непрозорої схеми управління ОРЕ погашення заборгованості відбувається нерівномірно,

¹ Загальна заборгованість ДП "Енергорынок" перед кредиторами на 1.01.13 р. склала 13.2 млрд грн, з них заборгованість перед НАЕК "Енергоатом" - 6.1 млрд. грн.; ГК ТЕС - 3.6 млрд. грн.; НЕК "Укренерго" - 0.6 млрд. грн.

що призводить до критичного стану в певних галузях виробництва електроенергії. Встановлення окремим компаніям т.зв. інвестиційної надбавки взагалі не є ринковим механізмом.

Єдиним стабільним джерелом фінансування масштабних інвестиційних проектів є кредитні ресурси, що надаються МФО під державні гарантії. Але обсяг таких ресурсів та кількість інвестиційних проектів досить обмежені. Стан фінансів Держави дозволяє направляти в галузь дуже обмежені бюджетні ресурси для вирішення окремих ключових завдань. .

Нестача фінансування для модернізації та реконструкції діючих електричних мереж і електропідстанцій та будівництва нових суттєво знижує надійність роботи Об'єднаної енергетичної системи.

✓ **Відсутність реального ринку електричної енергії і, як наслідок, викривлена цінова політика в електроенергетиці окрім іншого спотворює сигнали для споживачів щодо ефективного використання електричної енергії. Одночасно спотворюються сигнали для виробників щодо розвитку найбільш конкурентоздатних джерел генерації електроенергії.**

Продаж електроенергії в ОРЕ здійснюється за 3 видами тарифів:

- тарифи для підприємств, які здійснюють постачання електроенергії за ціновими заявками. Вони формуються на основі технічних та економічних даних, які відповідно до Правил ОРЕ, ТЕС і прирівняні до них підприємства подають ДП «Енергоринок» та покриваються відповідними платежами. Зазначені тарифи можна було б назвати, як такі, що формуються за конкурентними принципами, якби не високий рівень монополізації на цьому ринку. До того ж існує можливість впливу на цей процес через обмеження, які накладаються оператором ОЕС України та не є достатньо прозорими.

- тарифи, адміністративно встановлювані НКРЕ для АЕС, ГЕС та ТЕЦ на основі схеми «витрати плюс»;

- «зелені тарифи», встановлені НКРЕ для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, біомаси, енергії сонячного випромінювання та/або експлуатують малі гідроелектростанції.

Постачальні компанії реалізують електроенергію споживачам за регульованим та нерегульованим тарифом.

В 2011 році НКРЕ встановлював для споживачів наступні види регульованих тарифів:

- єдині роздрібні тарифи для споживачів I та II класу²

- тарифи, диференційовані за добовими «зонами» споживання. Ці тарифи залежать від часового інтервалу («зони»), протягом якої відбувається споживання електроенергії.

- тарифи для пільгових категорій споживачів³.

Ця система надає великі можливості НКРЕ втручатись в ціноутворення на ринку, використовуючи електроенергетичну галузь, як «донора» окремих галузей вітчизняної економіки та «соціального стабілізатора». Процес погодження річних інвестиційних планів, розроблених компаніями, не є достатньо прозорим та містить потенціал для зловживань.

Найбільші диспропорції складаються при формуванні цін для пільгових споживачів – т. зв. система «дотаційних сертифікатів». У 2011р. загальний обсяг

² До I класу належать споживачі, які отримують електроенергію напругою 27,5 кВ та 35 кВ і вище, до II класу – споживачі, що отримують електроенергію напругою нижче 35 кВ

³ До споживачів, яким надаються пільги, належать, насамперед, населення, органи місцевого самоврядування (для здійснення ними певних видів діяльності: забезпечення зовнішнього освітлення; роботи громадського електротранспорту тощо), а також деякі групи підприємств

дотацій енергопостачальним компаніям за цим механізмом склав 28,048 млрд. грн., і в структурі оптової ринкової ціни вони склали 27,85%. Тобто за рахунок перехресного субсидювання пільгових споживачів інші споживачі сплачують за електроенергію ціну, завищену майже на третину.

Високий рівень перехресного субсидювання (за існуючими даними сьогодні він становить вже близько 40% вартості електроенергії) є фактором, який не дозволяє назвати діючу систему продажу та закупівлі електроенергії власне «ринком».

Окремою зоною ризику є «зелені тарифи». В Україні на відміну від більшості європейських країн, вони встановлені не фіксовано, а у вигляді коефіцієнтів до середньозваженої ціни OPE, що несе в собі загрозу мультиплікаційного ефекту в ціноутворенні.

Тобто, чим більше буде виробників «альтернативної» енергії тим більшою буде загальна ціна на електроенергію. В Європі, зокрема в Німеччині, «зелені тарифи» носили фіксований характер та були обмежені в термінах дії. Зараз, по мірі насичення ринку відбувається поступове скорочення «зелених тарифів», більше того саме за рахунок «альтернативної» енергетики передбачається зниження загальних цін на електроенергію до 2031 року більш ніж в 2,5 рази.

✓ **Одними з найбільш актуальних і складних для вирішення є екологічні проблеми в тепловій енергетиці. Зазначені проблеми стають ще більш актуальними з урахуванням перспектив європейської інтеграції України.**

Запиленість внаслідок викидів димових газів в атмосферному повітрі перевищує європейські нормативи у 20-30 разів. Очищення димових газів від оксидів сірки та азоту не передбачено на жодній електростанції країни. Роботи з впровадження сучасного газоочисного устаткування практично не ведуться через брак коштів.

Україна не використовує в повній мірі своє географічне положення (і з геополітичної і з геоекономічної точки зору) та наявні природні ресурси.

В оновленому варіанті Енергетичної Стратегії України на період до 2030 року, взагалі зникли положення щодо цих питань. Хоча Україна має унікальний транзитний потенціал і унікальні геоекономічні можливості щодо балансування інтересів європейських країн, країн Близького сходу та азійських країн.

В Україні розвідано запаси урану і цирконію, які уможливають створення власного ядерно-паливного циклу. Запаси природного урану в Україні можуть забезпечити країну енергією на 100–200 років за умови застосування наявної технології. Це створює вельми

перспективні умови для збільшення видобутку урану та його збагачення з використанням нових технологій та, крім цього, для виробництва цирконієвого сплаву і прокату, що складає основу для організації в Україні фабрикації паливних збірок.

Україна має величезні ресурси вітрової енергетики, хоча вітропотенціал розподілено нерівномірно. До перспективних районів належить Азово-Причорноморська зона, Донецька, Луганська, Запорізька області, район Карпат⁴. Тут спостерігається максимально можливе використання енергії вітру, бо час роботи вітродвигуна дорівнює близько 600 г/місяць.

Сумарна площа, на якій доцільним є одержання електроенергії від вітроустановок, становить близько 20 % всієї площі України, а тзагальний річний енергетичний потенціал ефективного використання ВЕР – 300 - 600 млрд. кВтг електроенергії. (Для порівняння: у 1992 р. всіма електростанціями України вироблено 282,6 млрд. кВтг електроенергії).

Україна має значний потенціал для розвитку сонячної енергетики.⁵

⁴ Енергію вітру можна використовувати за $v > 3$ м/с, а максимальної ефективності досягають у районах, де $v > 5$ м/с.

⁵ Всю територію України умовно можна поділити на 4 зони. Перша зона характеризується річною сумою сонячної радіації, що є меншою 1 100 кВтг/м², друга – 1 100 – 1 200 кВтг/м², третя – 1 200 – 1 300 кВтг/м², четверта – 1 300 – 1 400 кВтг/м².

✓ **Відсутність чітко визначених орієнтирів розвитку галузі унеможлиблює розвиток та реалізацію її потенціалу з урахуванням необхідності забезпечення загальнодержавного курсу інтеграції України до Європейського Союзу.**

Курс інтеграції України до Європейського Союзу був у 2010 році закріплений Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

Як зазначено у «Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України» (2011 р.):

«Стратегія європейської інтеграції залишається фундаментальною складовою зовнішньої політики України. Курс на набуття повноправного членства в ЄС є пріоритетним як для внутрішнього розвитку України, так і в її зовнішніх відносинах... Усі завдання внутрішньої та зовнішньої політики мають підпорядковуватися досягненню умов і критеріїв членства в ЄС.»

«Незмінність європейського вибору України, інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір є стратегічним орієнтиром і системоутворювальним чинником розвитку держави» (із «Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році")».

З іншого боку, питання інтеграції енергетичних інфраструктур (мереж) розглядається Європейським Союзом як важлива складова інтеграції в ЄС нових країн. В Повідомленні Європейської Комісії Раді та Європейському Парламенту “Розширена Європа — Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами” (11.03.2003., м. Брюссель) зазначено:

“Повна інтеграція до ринків та суспільства ЄС потребує створення сумісної взаємопов’язаної інфраструктури та мереж, а також гармонізованого нормативно-правового середовища”

Проте навіть в оновленому варіанті Енергетичної Стратегії України на період до 2030 року відсутня чітка теза щодо необхідності приєднання України до європейської енергосистеми ENTSO-E.

Україна виглядає дезорієнтованою, особливо на фоні агресивної політики Росії щодо збільшення свого експорту електроенергії до Європи.

Не отримавши в свій час згоду України на будівництво на україно-європейському кордоні вставок постійного струму, які б дозволяли експортувати електроенергію через Україну, Росія намагається вирішити це питання з Білорусією. Окрім цього Росія наполегливо пропонує експортувати електроенергію з Балтійської АЕС до Польщі та Німеччини, водночас докладаючи зусиль щодо блокування будівництва Ігналінської АЕС на території Литви. На тлі

потенційного дефіциту електроенергії, пропозиції Росії почали серйозно розглядати не лише німецькі компанії E.on та RWE (остання є традиційним російським партнером), але і польські PGE у PSE Operator, які вже розпочали перемовини щодо можливого будівництва ЛЕП з Калінінграду до Польщі (перший блок Балтійської АЕС має бути введений в експлуатацію в 2016 році, а другий в 2018 році.

Натомість Україна фактично майже втратила одну з базових потужних ЛЕП - лінію 750 кВ Південно-Українська АЕС - Ісакча.

НАЕК «Укренерго» і компанія Emfesz kft створили консорціум Південна енергетична компанія (Одеса) для відновлення лінії 750кВ Південно-Українська АЕС - Ісакча. Проте у травні 2009 року "Укренерго" звернулася до суду з позовом проти цих двох компаній з проханням розірвати договір про СД від 3 жовтня 2007, повернути внесок НЕК у вигляді майна лінії електропередачі 750 кВ "Південно-Українська АЕС - Ісакча". Але Одеський окружний адміністративний суд скасував наказ Міністерства палива та енергетики № 328 від 10 червня 2008 року про розірвання договору укладеного 3 жовтня 2007 строком на 50 років, а подальші судові розгляди підтвердили це рішення. Тобто Україна опинилась перед фактичною втратою ЛЕП, стратегічно важливої, як для збільшення експорту електроенергії, так і з технічною точки зору, з огляду на потенційно приєднання до європейської енергосистеми (ENTSO-E)

Останнім часом галузі впроваджувалися різноманітні програми, плани дій, проекти (в тому числі і спільні з європейськими установами, а також ті що фінансуються МФО), які більшою чи меншою мірою були спрямовані на забезпечення можливості об'єднання ОЕС України з енергосистемою Європи. В Міненерговугілля опрацьовується «Державна цільова програма інтеграції ОЕС України до енергетичного об'єднання енергосистем європейських держав».

Водночас, якщо взяти до уваги той факт, що Керуючий комітет УСТЕ розглянув та акцептував заявку на вступ енергосистем України та Молдови, як єдиного блоку регулювання, до синхронної зони УСТЕ ще у 2006 році, технічне завдання на розробку «Каталогу Заходів» було затверджено у 2008 році, а у 2011 році ЄС навіть виділив кошти на виконання цього дослідження, яке ще й досі не розпочалося, можна констатувати, що дії української сторони в реалізації цього стратегічно важливого пріоритету є неприйнятно повільними.

Приєднання України до Енергетичного Співтовариства в 2010 р. створило додатковий мотив та, одночасно, потенціал для прискореного розвитку електроенергетичної галузі. Членство України в Співтоваристві забезпечило створення зони вільної торгівлі з ЄС в електроенергетиці, а також доступ до внутрішнього ринку електроенергії ЄС такий самий, який мають компанії країн-членів ЄС.

Нажаль Україна не використовує ці можливості належним чином, а ті заходи що вживаються часто відповідають європейським ринковим принципам лише за формою, а не за суттю. До того ж за багатьма зобов'язаннями, визначеними в Протоколі «Про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства», які стосуються електроенергетичної галузі терміни виконання вже пройшли.

✓ **Ключова проблема – яка, власне, одночасно і є джерелом усіх вище зазначених проблем, є відсутність ринкової лібералізації галузі, тобто відсутність реального, а не декларованого та адміністративно спотвореного ринку електричної енергії.**

Перехід до нової моделі ринку був ініційований Кабінетом Міністрів ще у 2002 році. На сьогодні ситуація із впровадженням цієї моделі залишилася практично без змін. Замість впровадження реального ринку електричної енергії діяльність у цій сфері підмінюється розробкою низки документів, що змінюють один одного без явного прогресу у впровадженні власне ринку.

Ані існуючі на теперішній час псевдо ринкові механізми, ані адміністративні заходи не забезпечили необхідну модернізацію та оновлення наявних виробничих потужностей підприємств галузі.

Подальше зволікання із ринковою лібералізацією галузі створює загрозу національній безпеці України. Зазначене питання було також предметом розгляду РНБО України та знайшло відображення в *Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки*.

2. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

✓ **Більшість із зазначених вище проблем мають історичне коріння, успадковане з «радянського минулого».**

По-перше, електроенергетична галузь була однією з найбільш заадміністрованих галузей при радянській плановій економіці – держава визначала все – від виробничих нормативів, ціни на електроенергію до побіжних програм розвитку. Інвестиції направлялись в галузь також планово, виходячи з економічних, політичних та соціальних потреб. Не буде перебільшенням сказати, що перехід від адміністративної до ринкової моделі функціонування галузі і досі незавершений. Це стосується усіх складових процесу – змін у формах власності, системі управління та регулювання, а також, і це є головним, у впровадженні ринкових конкурентних відносин.

По-друге, у спадок від СРСР Україна отримала неоптимальну топологію основної мережі ОЕС України, яка

планувалася для передачі значних обсягів електроенергії зі Сходу на Захід до країн колишньої РЕВ. Це ж саме стосується і розміщення об'єктів генерації (АЕС) на Заході країни та структури генерації. На сьогоднішній день потоки спрямовані із Західної частини країни на Схід.

Тому, в окремих частинах мережі вимушено встановлюються обмеження до добового графіка навантаження енергоблоків, що знижує надійність та можливості оптимізації режимів. При цьому на даний час надійне енергозабезпечення споживачів окремих регіонів ОЕС України в ремонтних та аварійних режимах не може забезпечуватися без застосування протиаварійної автоматики.

Відставання будівництва мереж від розвитку генеруючих джерел, в першу чергу АЕС на Заході України, впливає на стійкість атомних електростанцій.

✓ **Галузь продовжує використовуватись як донор для вирішення соціально-політичних проблем.**

Для утримання низьких тарифів на електроенергію для населення проводиться політика стримування цін, за якими генеруючі компанії реалізують електроенергію в ОРЕ. Особливо це стосується тарифів, встановлених для НАЕК «Енергоатом». Така ситуація лишає генеруючі компанії можливості ефективно розвиватись. При цьому і завдання соціального захисту не вирішуються належним

чином, оскільки через низькі ціни на електроенергію субсидуються всі верстви населення., у тому числі і ті, що цього не потребують. Більш ефективні механізми соціального захисту – цільове субсидування окремих груп споживачів - не використовуються.

Однією з причин такої ситуації є неефективна робота регулятора ринку електроенергії - НКРЕ, зумовлена перш за все його де-факто залежним статусом. Керівництво Комісії неодноразово наголошувало на необхідності підвищення цін на електроенергію для населення та припинення практики перехресного субсидування. Натомість попри такі заяви популістська цінова політика триває практично без змін роками, позбутися її у НКРЕ не вистачає ані статусу ані політичної волі.

✓ **Структура власності на електроенергетичні активи, яка сформувалась після третього етапу приватизації та умов, на яких активи було продано обмеженому колу приватних структур, не сприяють розвитку української енергетики та проведенню ринкових реформ.**

В Україні в 1996-2001рр. було проведено 2 етапи приватизації, за підсумками яких були продані (повністю або частково) державні пакети акцій 13 обленерго з 27, а також 4 генеруючих компаній ТЕС.

Проте процес перерозподілу власності на активи електроенергетичних компаній тривав і після 2001 р. - відбулося декілька корпоративних конфліктів навколо контролю над енергопостачальними компаніями, за борги приватним компаніям були продані найбільш ліквідні теплові електростанції «Донбасенерго» та частина державного пакету акцій «Дніпроенерго».

Перш за все це стосується наступного:

– *коло власників енергорозподільчих компаній було розширене за рахунок компанії ДТЕК, яка придбала кілька обленерго. В інших приватизованих підприємств цієї групи фактично відбулося юридичне закріплення контролю за об'єктами структурами, які його отримали за підсумками попередніх етапів приватизації.*

– *усі виставлені на продаж пакети акцій генеруючих компаній викупила компанія ДТЕК, яка в результаті має юридичний контроль над ПАТ «Київенерго», «Західенерго», «Дніпроенерго» та ТОВ «Східенерго». Генеруючі потужності цих компаній становлять 62,8% встановленої потужності теплової генерації України, та виробляють 67,1% обсягів виробленої цим типом генерації електроенергії, що робить ДТЕК фактично монополістом на сегменті ринку, на якому виробники працюють за ціновими заявками.*

– *приватизація на третьому етапі супроводжувалася кількома скандалів, коли суб'єкти, які*

подавали заявки не допускалися до участі в конкурсі з продажу підприємств. Численні нарікання викликали й конкурсні умови, які сильно звужували коло можливих учасників.

– продаж акцій здійснювався без урахування планів реформування галузі. Зокрема, в конкурсних умовах не було передбачено в повному обсязі зобов'язання власників щодо модернізації (перш за все, за екологічними стандартами ЄС) та реформування підприємств згідно зобов'язань, які Україна взяла на себе в контексті членства в Енергетичному Співтоваристві.

Концентрація активів галузі в обмеженому колі суб'єктів призводить до все зростаючого бізнесового лобі в галузі. Рішення та управлінські документи, які останнім часом приймаються в галузі все частіше орієнтуються не на інтереси економіки, а на інтереси зацікавлених бізнесових структур.

На сьогодні виробництво електроенергії в Україні фактично контролюють 3 компанії, які до того ж об'єднують електростанції одного типу генерації – ДТЕК (ТЕС, ТЕЦ), «Енергоатом» (АЕС) та «Укргідроенерго» (ГЕС та ГАЕС). Причому ДТЕК є приватною компанією, а решта державні.

З урахуванням наявної різниці в мотиваційних системах менеджменту приватних та державних компаній, є ризику, що якщо впроваджувати нову модель ринку за нинішнього рівня концентрації активів генеруючих

компаній, може виникнути ситуація, коли замість цінової конкуренції вони обмежуватимуть пропозицію. Створений таким чином штучний дефіцит електроенергії дозволить отримувати надприбутки за рахунок зростання цін та стримуватиме економічне зростання країни.

✓ **Однією з ключових причин, що генерують проблеми електроенергетичної галузі, зазначені у розділі 1, є відсутність на сьогодні дієвого (у розумінні відповідності визначених цілей термінам та, головне, шляхам їх досягнення) програмного документу, який би визначав орієнтири розвитку електроенергетичної галузі на середньо та довгострокову перспективу.**

Схвалена на сьогодні Енергетична Стратегія України на період до 2030 року та документи прийняті для її реалізації не можна вважати за такий документ, що підтверджується багаторічним досвідом реалізації, а точніше «не реалізації» зазначеної Стратегії.

З іншого боку існують, різноманітні програми, плани дій, заходи, що більшою чи меншою мірою охоплюють вирішення окремих питань функціонування та розвитку електроенергетичної галузі України, зокрема:

- План заходів з реформування та розвитку енергетичного сектору, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 р. №408-р.;

- План реконструкції та модернізації теплоелектростанцій і теплоелектроцентралей у період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2004 р. № 648-р;

- План заходів на 2006 - 2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 липня 2006 р. №436-р ;

- Програма першочергових організаційно-технічних заходів для підготовки ОЕС України до роботи з об'єднанням енергосистем європейських держав, затверджена наказом Мінпаливенерго України від 15 жовтня 2009 р. №532

Проте, згадані та інші програми та плани мають на меті отримання конкретних локальних результатів, часто не узгоджуються як між собою, так і з дійсністю, у контексті, головним чином, діючих економічних законів.

3. Мета Програми

Мета Програми - **створення правових, економічних, організаційних і технічних умов задля суттєвого збільшення ефективності виробництва та здешевлення електричної енергії для споживачів із максимально можливим заміщенням використання вуглеводневих енергоносіїв, зокрема газу, нафти та нафтопродуктів, використанням електроенергії та**

забезпечення на цій основі інтенсивного, енергоефективного, екологічно дружнього розвитку інноваційної моделі економіки України, реалізації її євроінтеграційного курсу.

4. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

На сьогодні єдиним документом, який хоча й не повною мірою, але все ж таки визначає орієнтири та пріоритети розвитку електроенергетичної галузі на середньо - а довгострокову перспективу є Енергетична стратегія України до 2030 року з поправками до неї, прийнятими Кабінетом Міністрів України 24 липня поточного року. Зазначені поправки містять пропозиції щодо розробки та реалізації ряду програм для виконання стратегії.

При цьому стратегія не дає відповіді на головні стратегічні питання, а саме:

- чи є стратегічною ціллю інтеграція ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E. В залежності від прийняття або неприйняття цієї цілі варіанти розвитку галузі можуть бути різними. Це стосується як перспектив розвитку генеруючого обладнання, так і розвитку мереж;

- яка модель оптового ринку буде прийнята. Чи це буде ринок вільної конкуренції видів генерації та рівних можливостей усіх споживачів у виборі постачальника,

тобто ринок, який би відповідав правилам, що існують в ЄС. Або модель ринку буде реалізована у варіанті надання преференцій окремим видам генерації, окремим споживачам, тощо.

Існуюча Стратегія, з урахуванням нещодавно прийнятих доповнень, надає перевагу розвитку генерації, що працює на органічному паливі. Натомість для атомної енергії передбачено досить «стриманий» варіант розвитку. Такий варіант досить добре корелюється з наданням преференцій ТЕС в запропонованій моделі реалізації оптового ринку електричної енергії відповідно до існуючого на сьогодні варіанту законопроекту щодо впровадження ринку електричної енергії (Законопроект № 0916), але виникають сумніви, що такий варіант є варіантом, який відповідає мінімальним витратам з урахуванням:

- значної вартості органічного палива, що буде використовуватися на ТЕС/ТЕЦ;
- критичного стану теплової генерації, та обсягу інвестицій необхідних для модернізації діючих та будівництво нових блоків ТЕС;
- значних обсягів додаткових інвестицій для забезпечення необхідного рівня екологічних вимог для нових ТЕС

Зараз в Україні діє адміністративно регульована модель ринку електроенергії – модель «єдиного покупця»,

коли купівля та продаж електричної енергії, виробленої в Україні, здійснюється через єдиного посередника – Оптовий ринок електроенергії України. Ця модель ринку електроенергії має істотні недоліки. В першу чергу це стосується перехресного субсидування, як на рівні споживачів, так і на рівні виробників електроенергії. По-друге - це непрозорість та висока ступінь адміністративного впливу на ціноутворення і тарифоутворення та управління грошовими потоками, як наслідок – створення передумов для корупції та тіньових схем.

Проектом Енергетичної стратегії України на період до 2030 року передбачено поетапний перехід від діючої моделі ринку електричної енергії «єдиного покупця» до ринку двосторонніх договорів з ринком на добу вперед, балансуємим ринком та ринком допоміжних послуг.

Проте, двосторонні договори купівлі-продажу електричної енергії, якщо базуватись на нормах законопроекту 0916, ухваленого ВР в першому читанні, будуть укладатися між виробниками та постачальниками електричної енергії, а вже постачальники електроенергії будуть продавати її кінцевим споживачам. Нема чітко визначених термінів та умов отримання споживачами статусу кваліфікованих, яка надає можливість доступу безпосередньо до виробників електроенергії. При цьому недостатньо чітко розмежовані функції енергопостачальників, електропередавальних підприємств та електророзподільних підприємств. До того ж не забезпечений механізм задекларованого недискримінаційного доступу до місцевих (локальних)

електричних мереж та до магістральних (міждержавних) електричних мереж.

Проектом закону не встановлено головний принцип формування тарифів на транспортування та розподіл електроенергії, а саме те, що тарифи мають базуватися виключно на витратах та механізм їх формування має бути прозорим. (Зараз діє єдиний тариф «Укренерго» для ОРЕ, за умов же справжніх двосторонніх договорів потрібні окремі договори зі споживачами та постачальниками). Кваліфікованому споживачу мають бути гарантовані можливості закупівлі у виробників на таких самих правах та зобов'язаннях, що мають і постачальники.

Запропонований Фонд врегулювання вартісного дисбалансу фактично зберігає в інший спосіб перехресне субсидування виробників, а в сформульованій в законопроекті редакції носить відверто дискримінаційний по відношенню до атомної та гідроенергетики та лобістський характер.

Натомість, відповідно до цієї Концепції, пропонується альтернативний варіант впровадження лібералізованого ринку електроенергії на основі двосторонніх договорів між виробниками, постачальниками, а також споживачами електроенергії, як бази для розвитку галузі. Впровадження цього ринку має бути здійснено в стислі терміни, проте з поетапним доступом до ринку споживачів через поетапне надання статусу кваліфікованого споживача. Має бути застосований прозорий механізм цільових компенсацій найвразливішим

категоріям населення при можливому на першому етапі впровадження збільшенні ціни електроенергії для населення при ліквідації перехресного субсидування.

Вільний ринок двосторонніх договорів створюватиме механізм гарантій повернення вкладених в енергетичні об'єкти інвестицій (генеруючі потужності, міждержавні та магістральні лінії електропередач, вставки постійного струму, інші капіталомісткі об'єкти). Це сприятиме притоку інвестицій в галузь, посиленню в перспективі конкуренції виробників, що необхідно для нормальної роботи ринкових механізмів, а також надасть можливість сформувати найбільш ефективну перспективну структуру енергетичної системи, перш за все – структуру генеруючих потужностей.

В якості альтернативного діючому сьогодні варіанту розвитку галузі пропонується розробити та реалізувати **Державну цільову програму розвитку електроенергетичної галузі на період 2014 - 2030 роки з метою створення правових, економічних, організаційних і технічних умов задля суттєвого збільшення ефективності виробництва та здешевлення електричної енергії для споживачів із максимально можливим заміщенням використання вуглеводневих енергоносіїв, зокрема газу, нафти та нафтопродуктів, використанням електроенергії та, на цій основі, забезпечення інтенсивного, енергоефективного, екологічно дружнього розвитку інноваційної моделі економіки України, реалізації євроінтеграційного курсу України.**

Відповідно до мети Програми з урахуванням існуючих проблем галузі визначаються наступні пріоритети:

- впровадження лібералізованого реального ринку електроенергії, на основі двосторонніх договорів між виробниками та споживачами електроенергії, зведення функцій енергопостачальних компаній виключно до функцій забезпечення транспортування електроенергії до споживачів з жорсткими антимонопольними обмеженнями та регульованими тарифами на транспортування електроенергії на основі економічно обґрунтованих видатків та забезпечення кінцевим споживачам можливостей вільного вибору постачальників;

- найскоріше приєднання України до європейської енергосистеми ENTSO-E та, відповідно, вирішення необхідних для цього правових, технічних та організаційних питань;

- створення стимулів для розвитку найбільш конкурентоздатних, економічно ефективних видів генерації на основі власних ресурсних можливостей (до таких видів можна віднести атомну енергетику, гідроенергетику та окремі види «альтернативної» енергетики);

- розвиток необхідних обсягів маневрових і пікових потужностей - маневрових блоків ТЕС, у т.ч. заміщення старих базових новими в разі, якщо це доцільно з економічної та екологічної точки зору; а також ГЕС та ГАЕС;

- вирівнювання добового графіку споживання електричної енергії задля забезпечення оптимального графіку навантажень в часи пікового споживання або нічних провалів шляхом пріоритетності доступу споживачів до ринків двосторонніх договорів, поширення використання теплових насосів, термонакопичувачів для потреб теплозабезпечення, обладнання електростанцій акумуляторами тепла, використання так званих «інтелектуальних мереж» (Smart Grids), тощо.

- розвиток магістральних та розподільчих мереж зокрема на основі запровадження системи тарифів на транспортні послуги, які б сприяли найбільш ефективному використанню пропускної здатності, особливо в місцях її дефіциту та розвитку електромереж спрямованому на: підвищення надійності виконання ними системоутворюючих функцій; підвищення надійності роботи ОЕС країни; вирішення проблеми та подальшого недопущення «закритих» потужностей на рівні стратегічно важливих для держави об'єктів генерації; забезпечення постачання електроенергії споживачам Криму та Одеської області; зростання можливостей для збільшення експорту електроенергії;

- впровадження стимулів для збільшення споживання електроенергії, зокрема введення цільової надбавки на споживання органічних енергоносіїв, за виключенням відновлювальних, з прозорим механізмом її перерозподілу для компенсації переобладнання споживачів для переходу зі споживання органічних енергоносіїв на споживання електроенергії, встановлення

пільг для виробництва та ввезення в Україну машин та механізмів, що працюють від електричного струму (звісно за наявності аналогів, що використовують інші види живлення, приклад: електромобілі, гібридні автомобілі та тролейбуси, електричні металургійні печі, тощо).

5. Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

З метою розв'язання проблем, зазначених у Розділі 1 цієї Концепції, пропонується прийняти та реалізувати Державну цільову програму розвитку електроенергетичної галузі, яка б містила пріоритети розвитку електроенергетичної галузі основні інструменти та часові орієнтири їх реалізації. Відповідно пріоритетності проблем, що існують на сьогодні у галузі пріоритетами розвитку галузі мають бути такі:

✓ **Впровадження прозорого лібералізованого ринку електричної енергії, сумісного з ринком електроенергії ЄС. Цей пріоритет є одночасно і основним інструментом для реалізації пріоритетів розвитку перелічених нижче.**

Зазначений пріоритет має бути реалізований шляхом:

– ухвалення нової редакції Закону про електроенергетику який би імплементував 3-й

енергопакет ЄС щодо лібералізації ринку електричної енергії, в першу чергу Директиву 2009/72/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, чітко визначав повноваження органів державного управління в електроенергетичній сфері та органу регулювання.

– впровадження у короткостроковій перспективі на підставі зазначеного вище або окремого закону нової моделі ринку електроенергії;

✓ **Оптимальний, за видами генерації, розвиток кокурентноздатного виробництва електричної енергії з орієнтацією на оптимальні обсяги атомної генерації для задоволення основної частини попиту в електричній енергії, що зростатиме на перспективу до 2030 року, а також модернізацію діючих та будівництво нових ТЕС, ГЕС та ГАЕС з метою забезпечення необхідних обсягів маневрових та пікових потужностей в енергетичній системі.**

Зазначений пріоритет має бути реалізований шляхом:

– проведення модернізації подовження строку служби 11-ти діючих енергоблоків АЕС на 20 років;

- добудови 3-го та 4-го енергоблоків ХАЕС⁶;
- будівництво від 2-х до 6-ти нових блоків АЕС⁷.
Для забезпечення цього будівництва необхідно також створити Кадастр майданчиків для будівництва нових блоків⁸;
- завершення першої черги Дністровської ГАЕС та Ташлицької ГАЕС та будівництво другої черги Ташлицької ГАЕС та Дністровської ГАЕС;
- будівництва Канівської ГАЕС, розширення Каховської ГЕС, реконструкції та розширення Теребля-Рікської ГЕС;
- будівництва нових маневрових ТЕС у т.ч. із залученням до паливного балансу ресурсів відновлювального палива (біомаси) та проведення модернізації наявних потужностей ТЕС з метою покращення їх маневрових потужностей, зниження

⁶ На основі чинних міждержавних домовленостей або за результатами проведення нового тендеру за умови неспроможності чи неготовності чинного переможця тендеру виконати його умови.

⁷ На основі конкурентного вибору технології на існуючих чи на нових погоджених площадках.

⁸ Для вирішення проблеми відпрацьованого ядерного палива необхідно буде оцінити доцільність будівництва ядерного реактору для утилізації відпрацьованого ядерного палива на основі технології PRISM (General Electric) чи CANDU (Канада).

питомих витрат палива, зниження викидів пилу, оксиду сірки й азоту до норм ЄС. При цьому встановлення очисних споруд відповідно до європейських вимог на ТЕС, що модернізуються, доцільно здійснювати лише у разі продовження терміну експлуатації енергоблоків щонайменше на 20 років.

✓ **Випереджувачий розвиток та модернізація магістральних та розподільчих ліній з метою забезпечення видачі потужностей генеруючого обладнання та надійного енергозабезпечення споживачів усіх регіонів ОЕС України у т.ч. в ремонтних та аварійних режимах.**

Зазначений пріоритет має бути реалізований шляхом:

- будівництва нових ЛЕП для забезпечення постачання електроенергії споживачам Криму та Одеської області;

- завершення будівництва транзитних магістралей напругою 750 кВ – Південної (Хмельницька АЕС – Дністровська ГАЕС – ПС Приморська – ПС Каховська – Запорізька АЕС) і Північної (Рівненська АЕС – ПС Київська – ПС Північноукраїнська – ПС Харківська – ПС Донбаська), які дозволяють зняти обмеження мережі на видачу потужності Хмельницької, Рівненської, Запорізької

атомних електростанцій і регулюючих потужностей Дністровської ГАЕС

✓ **Впровадження в короткостроковій перспективі заходів, спрямованих на створення умов для інтеграції ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E в режимі синхронного (паралельного) з'єднання.**

Зазначений захід має бути реалізовано шляхом:

– приведення обладнання достатньої кількості діючих енергоблоків ТЕС у відповідність до стандартів ENTSO-E з регулювання частоти;

– модернізації високовольтних ліній та підстанцій (релейного захисту і протиаварійної автоматики, розвиток телекомунікацій на базі оптико-волоконних мереж) для підвищення надійності енергозабезпечення та відповідності вимогам ENTSO-E;

– реконструкцію міждержавної високовольтної лінії (ВЛ) 750 кВ Хмельницька АЕС-Жешув (Польща) і модернізацію діючої ВЛ 750 кВ Західноукраїнська-Альберштина (Угорщина);

– вирішення питання щодо повернення до державної власності ВЛ Південноукраїнська АЕС-Ісакча (Румунія) та її реконструкції (а у випадку неможливості – будівництво нової ЛЕП в цьому напрямку);

– будівництво, у разі економічної доцільності, асинхронних зв'язків (ВПС) на кордонах з РФ та Білоруссю.

✓ **Запровадження дієвого механізму управління попитом на електричну енергію.**

Зазначений пріоритет має бути реалізований шляхом:

– встановлення цільової надбавки (збір чи акциз) на споживання органічних енергоносіїв, за виключенням відновлювальних, та прозорого механізму її перерозподілу для компенсації переобладнання споживачів для переходу зі споживання органічних енергоносіїв на споживання електроенергії;

– запровадження багатозонного тарифу на електроенергію;

– стимулювання створення міні енергетичних систем компактними групами споживачів (із наступною можливістю надання їм статусу кваліфікованого споживача), здатних забезпечити високий рівень енергоефективності, використання так званих «інтелектуальних мереж» (Smart grids);

– стимулювання впровадження споживачів-регуляторів на основі термерів, для ущільнення графіка електричних навантажень;

– стимулювання впровадження теплових насосів та термонакопичувачів для потреб теплозабезпечення, обладнання електрокотельних агрегатів теплоакумуляторами тепла,;

– стимулювання розвитку електротранспорту, встановлення пільги для виробництва та ввезення в Україну машин та механізмів, що заміщують використання органічного палива використанням електроенергії (у транспорті, металургії, тощо);

– стимулювання заміщення населенням газових котлів накопичувальними електрокотлами.

✓ **Удосконалення системи управління суб'єктами господарювання та майновими правами в сфері електроенергетики та суміжних сферах, що належать повністю або частково до державної та комунальної власності**

Зазначений захід має бути реалізовано шляхом:

- забезпечення права приватної й змішаної форми власності на будь-які об'єкти з генерації електричної енергії та пов'язані з ними технологічні об'єкти, а також на магістральні електричні мережі, що будуються із залученням коштів приватних інвесторів;

- проведення корпоратизації НЕК «Укренерго»;

- проведення корпоратизації НАЕК «Енергоатом»;

- реорганізації Державного концерну "Ядерне паливо" в Національну кампанію та проведення її корпоратизації;

- реорганізації науково-дослідницьких установ, які залишилися у державній власності та працюють в електроенергетичній галузі, шляхом їх укрупнення та створення на їх основі національної лабораторії, що має фінансуватися переважно за рахунок бюджетних коштів, здійснюватиме виключно наукові дослідження із затвердженням переліку таких пріоритетних досліджень; а також проектної організації, що здійснюватиме функції інжинірингу (ТЕО, проектні роботи, тощо), та фінансуватиметься переважно за рахунок договорів із замовниками.

6. Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

На відміну від діючих на сьогодні в галузі програмних документів в Програмі, що розроблятиметься відповідно до цієї Концепції має бути застосоване чітке визначення та розмежування джерел та обсягів фінансування тих чи інших заходів з розподіленням їх на три групи.

Перша група – бюджетні кошти з урахуванням їх обмежених обсягів, а також обмежень щодо їх використання суб'єктами галузі мають бути сконцентровані на реалізації наступних завдань:

a) належного забезпечення діяльності регулюючого органу;

b) забезпечення створення державних підприємств у складі інфраструктури нової моделі ринку;

c) наукових дослідженнях для вирішення загальносистемних питань (щодо прогнозування попиту, вузьких місць в ОЕС України, її моделювання тощо);

d) розвитку та застосування нових технологій, наукового супроводу наукоємних секторів електроенергетичної галузі, в першу чергу атомної енергетики;

e) консультативній, експертній підтримці при розробці нормативно-правових документів, у т.ч. ключових законопроектів, стандартів, регламентів тощо;

f) фінансуванні або співфінансуванні обмеженої кількості ключових інвестиційних проектів, що реалізуються компаніями державної форми власності (гідроакмулюючі потужності, об'єкти мережевої інфраструктури, тощо)

Обсяги витрат за напрямками a), b) – мають визначатися на підставі відповідних кошторисів, за напрямками c) –e) на підставі планів наукових та дослідницьких робіт, а за напрямком f) - на підставі

затвердженої проектної документації. Орієнтовний обсяг щорічного фінансування – 1 млрд. – 1, 2 млрд. грн.⁹

Друга група – кошти державних компаній та державних підприємств для реалізації інвестиційних проектів та цільових програм (підвищення безпеки АЕС, продовження ресурсу атомних блоків, будівництва та реконструкції високовольтних мереж, модернізації ГЕС, тощо), як власні так і запозичені, у т.ч. і кошти МФО, залучені під державні гарантії. Необхідний обсяг таких коштів оцінюється у 7,5 - 9 млрд. грн. щорічно. Додатково в цій групі доцільно окремо виділити кошти для завершення будівництва 2-х блоків АЕС та будівництва нових блоків АЕС – 10 -12 млрд. грн. щорічно

Третя група - прями та запозичені інвестиції для реалізації інвестиційних проектів компаніями з приватною формою власності – головним чином для будівництва та реконструкції ТЕС. Орієнтовний обсяг – 7 - 8 млрд. грн. щорічно. До цієї ж групи необхідно віднести інвестиції в розвиток розподільчих мереж – 4,5 – 5 млрд. грн.

7. Очікувані результати.

Результати, очікувані від реалізації Програми, умовно можна розділити на дві групи:

– результати, пов'язані із подоланням існуючих проблем;

⁹ Сума має бути уточнена в рамках розробки безпосередньо Програми

– результати пов’язані із додатковими можливостями, які надасть галузі реалізація Програми

Що стосується першої групи. Одним з головних результатів, як наслідок впровадження на ринку реальної конкуренції, буде створення стимулів для розвитку найбільш конкурентосдатних видів генерації. Окрім цього, посилення конкуренції за споживача має стимулювати підвищення ефективності у тому числі і шляхом зменшення виробничих витрат в кожному з видів генерації, в першу чергу в тепловій генерації.

У підсумку все це має призвести до зменшення ціни на електричну енергію для споживачів, що, у свою чергу, матиме беззаперечний позитивний вплив на підвищення конкурентосдатності економіки держави.

З іншого боку, можливість укладання прямих договорів на продаж електричної енергії, створить додаткові можливості для залучення інвестицій (інструмент гарантування їх повернення), як прямих так і запозичених, у тому числі і на зовнішніх ринках капіталу.

Формування ринкових, не викривлених адміністративним втручанням цін на електроенергію, що формуються на підставі витрат, створить додаткові стимули для споживачів усіх класів для вжиття заходів з метою підвищення ефективності використання енергії та енергозбереження.

Корпоратизація НЕК «Укренерго» та НАЕК «Енергоатом» зробить їх діяльність більш прозорою та

зрозумілою для потенційних інвесторів, а також надасть можливість використовувати більш різноманітні інструменти залучення інвестицій.

Що стосується додаткових можливостей, які надасть прийняття та реалізація Програми, такі можливості, пов’язані, в першу чергу, з приєднанням ОЕС України до синхронної зони ENTSO-E у режимі синхронної (паралельної) роботи. Таке приєднання дозволить:

– *підвищити енергетичну безпеку держави.* З урахуванням визначальної залежності щодо поставок практично всіх видів енергоносіїв (газ, нафта, ядерне паливо) практично з одного джерела, потенційно можлива ситуація щодо перебоїв у постачанні цих енергоносіїв з одночасним розривом паралельної роботи енергетичних систем України та РФ становитиме для безпеки України загрозу виключно високого рівня.

– *підвищити надійність функціонування енергосистеми та якість надання послуг споживачам електроенергії,* мінімізувати ризики аварій в ОЕС України та відключення споживачів. ENTSO-E забезпечує стандарти щодо якості та надійності енергопостачання, які перевищують вимоги діючих на сьогодні в Україні стандартів, та в більшій мірі відповідають вимогам сучасної високотехнологічної економіки.

– *створити розширені умови для участі в загальному європейському ринку електричної енергії.* Паралельна робота дасть змогу збільшити потенціал країни

з експорту електроенергії. До того ж доступ до ринків збуту країн ЄС суттєво підвищує інвестиційну привабливість електроенергетичної галузі України, яка потребує значних фінансових ресурсів для свого розвитку. Створення технічних умов для збільшення експорту у разі дозволить у повній мірі реалізувати переваги від членства України в Енергетичному Співтоваристві щодо вільного доступу до європейських споживачів електроенергії.

– *підвищити економічну ефективність та екологічну безпеку енергетичного сектору* завдяки суміщенню графіків електричного навантаження за рахунок розбіжностей у часі максимальних навантажень в енергосистемах країн Східної та Західної Європи. До того ж, паралельна робота дозволить більш раціонально використовувати наявні енергоресурси і енергогенеруючі потужності за рахунок сезонних (а у деяких випадках і добових) обмінів електричною енергією. Створюється можливість для додаткового використання вітчизняного вугілля на ТЕС України з наступним експортом електричної енергії до Європи, і, таким чином, залучення його до енергетичного балансу ЄС.

Прийняття Програми дозволить *більш ефективно використовувати бюджетні кошти* шляхом визначення пріоритетних напрямків бюджетного фінансування, а також пріоритетних проектів.

Ліквідація схеми перехресного субсидіювання та запровадження правильних механізмів соціальної

підтримки вразливих верств населення *сприятиме зниженню соціальної напруги у суспільстві та, з іншого боку, зменшенню собівартості продукції та послуг*, якими користуються ті ж самі верстви населення.

Реалізатори проекту

- ВГО «Українська стратегія»:
- ukrstrategy@gmail.com;
- +38-099-635 -74 93;
- 050- 334- 99- 04; 044 -450- 67- 05.

- *За сприяння ТОВ "Славута"*

- *За підтримки МФО «Відродження»*

